

Nezahat TEZEL

 0000-0002-9994-1219

*Libri: Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi'*nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı VIII: Ocak-Aralık 2022) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır.

Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu çalışma Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License altında lisanslıdır.

Atıf Düzeni Tezel N. 2022, *Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı*. Yazar: H. Uhlig, *Libri* VIII, 121-123.

Geliş Tarihi: 22.08.2022 | Kabul Tarihi: 31.08.2022

Elektronik Yayın Tarihi: 05.09.2022

Makale Türü: Kitap Tanıtımı

Editing: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

H. Uhlig, *Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı*. Çev. N. Ersoy. İstanbul 2022. Totem Yayınları, 320 sayfa (Kaynaklar ve İçindekiler ile birlikte). ISBN: 9789944330985

Nezahat TEZEL*

Alman dilinin tanınmış araştırma-inceleme yazarlarından Helmut Uhlig, 1922’de Almanya’nın Chemnitz şehrinde dünyaya gelmiş ve Viyana Üniversitesi’nde tarih sanat tarihi, edebiyat ve felsefe eğitimi almıştır. İlgi alanı olarak Uygarlık Tarihi, Budunbilim ve Asya Dinleri üzerine kitapları bulunan yazarın dilimize çevrilmiş “Sümerler”, “Avrupa’nın Anası Anadolu-Küçük Asya’da Batı Kültürünün Kökenleri”, “İpek Yolu” kitapları bulunmaktadır.

Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı adıyla çevirisi yapılan eser, *İzleri Aramak ve İlk Karşılaşma* (9-12) adlı bölümle esere giriş yapmaktadır. *Başlangıçlar, Mit ve Tarih* (13-15), *Neandertal-Buzul Çağı’ndan Gelen İnsan* (16-21), *Ölülerin Bize Anlattıkları* (22-29), *İlk Deneyim Olarak Mağara* (30-38), *İlk Yontuların Dünyası* (39-47), *Renk ve Biçim Gizemi* (48-56), *Ulu Ana ve Hayvanlar* (57-61), *Dişilin Üçler Erki: Bakire-Anne-Tanrıça* (62-72), *Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı* (73-78), *Gönnersdorf’un İnsan İmgesi* (79-85), *Fethedilen Doğa* (92-99), *Mağaradan Kente* (100-123), *Anadolu Erken Dönem Dini İmgeler Dünyası* (124-135), *Megalitik Dönem- Büyük Taşların Kültürü* (136-144), *Kap Olarak Ana Tanrıça* (145-150), *Malta Tapınakları* (158-167), *Akdeniz-Büyük Tanrıça’nın Köprüsü* (168-176), *Bretonya’daki Atlantik Megalitik Dönem* (177-186), *Kuzeydeki Kanıtlar Zinciri-Dev Mezarların Bulmacası* (187-198), *Stonehenge ve Kutsal Taşların Kültü* (199-225), *Erkeğin Ulu Ana Dünyasına saldırısı* (226-231), *Kutsal Düğün* (232-241), *Çok İsimli Tanrıça* (242-251), *Hindistan ve Çin’in Alemler Anası* (252-263), *Tanrıçanın Kana Susamışlığı* (264-273), *Eril Tanrı- Bir Geç Tanrı* (274-282), *Eleusis- Doğum Olarak Ölüm* (283-292), *Artemis ve Meryem-Büyük Tanrıça’nın Son Görünümleri* (293-295), *Ana Tanrıça ve Biz- Son Söz* (296-302) olarak otuz iki bölüm, *Alıntılar ve Kaynakça* (303-311), *Dizin* (312-320) ile birlikte 320 sayfadan oluşmaktadır.

Eserin ilk başlığı olan *İzleri Aramak ve İlk Karşılaşma* (9-12) kısmında yazar, kitabı yazma amacını açıklar ve Johann Jakob Bachofen’in 1861’de yayınladığı “Anaerki. Eski Dünya Jinekokrasinin Dine ve Yasal Doğasına Göre Araştırılması” adlı eseri hakkında ön bilgi verir. *Başlangıçlar, Mit ve Tarih* (13-15) adlı ikinci bölümde, kazılardan elde edilen yeni buluntular sonrasında, Bachofen’in Anaerki kavramında değişiklikler olduğunu belirtir ve tartışmaları açıklar. *Neandertal- Buzul Çağı’ndan Gelen İnsan* (16-21) adlı üçüncü bölümde, yaklaşık yüz elli bin yıl önce Riss Würm Buzularası Çağı’nda ilk Neandertel örneği görüldüğü belirtilir ve bazı ölü gömü yerlerinden kültürel çıkarımlar elde edilebileceğini açıklar. *Ölülerin Bize Anlattıkları* (22-29) adlı bölümde, ölü gömme yöntemlerinin antikçağlarda süren yaşam hakkında bilgiler verdiği üzerine açıklamalar yapılır. Özellikle ölümlerin hızlanmasının doğudan batıya doğru-güneşin seyrine göre yapılmasının ya da batı-doğu yönünde olmasının farklı tanımları olduğu açıklar. *İlk Deneyim Olarak Mağara* (30-38) adlı beşinci bölümde yazar, antikçağ yaşantısı hakkında bilgilerin mağalar

* Doktorant, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları, Antalya. neztezel@gmail.com | 0000-0002-9994-1219

sayesinde edinildiği üzerine açıklamalar yapar.

İlk Yontuların Dünyası (39-47) adlı altıncı bölümde, yaratılışın başlangıcında sanat, mitlerle birlikte dönüşümü ve dinlerle birlikte değerlendirilmesi açıklanır. *Renk ve Biçim Gizemi* (48-56) adlı bölümde, kanın rengi kırmızının ortaya çıkmasıyla insanın ölümün ve geçiciliğin farkına vardığı üzerinde durulur. Kırmızı renk dünyasının kozmik bilinci olarak görülmesi ve cenaze törenlerinde kullanımı incelenir. *Ulu Ana ve Hayvanlar* (57-61) adlı bölümde, mağaralardan elde edilen bilgiler ile Büyük Tanrıça'nın ilk şeklinde doğuran, besleyen, ateşi koruyan, yaşamı, ölümü ve tekrar doğuşu içinde barındıran, hayvanlar dünyasında da sonsuzu-ölümsüzü koruyan, kollayan hayvan anne tanımı ve açıklamaları yapılır. *Dişilin Üçler Erki: Bakire-Anne Tanrıça* (62-72) adlı bölümde, Erken Paleolitik Çağ mağaralarından elde edilen fildişi kadın heykelcikler ile çeşitli mağaralardan elde edilen bilgiler ve figürler eşliğinde Ulu Ana kavramı irdelenmektedir. *Tanrı Başlangıçta Tanrıçaydı* (73-78) adlı onuncu bölümde yazar, Ulu Ana-Büyük Tanrıça kavramları üzerine sorular ve yanıtları üzerinden açıklamalarda bulunmaktadır.

Gönnersdorf'un İnsan İmgesi (79-86) adlı onbirinci bölümde, Gönnersdorf kazılarında elde edilen kadın figürü ve uzun ince kadın heykelciklerinin Fransa'nın Magdaleian Çağı'na bir köprü oluşturduğu vurgulanır. Kadın figürler dans eden kadınlar izlenimini vermektedir. *Buzul Çağlarından Sonra* (86-91) başlıklı bölümde, Mezolitik Çağ'ın insanın yaratıcı gelişimini etkilediği ve kültürlerin önemsizleştiği üzerinde durulur. Kaya sanatının yalnızca İspanyol Levanti ve buzulsuz İskandinav-Karelya bölgesinde görülebildiği ve geç avcı kültürünün ana kültürünün ihmal edilmesine yol açmış olabileceği düşünülür. *Fethedilen Doğa* (92-99) adlı bölümde, Eriha, Çatalhöyük ve Hacılar gibi Anadolu Neolitik Çağ yerleşimlerinde Ana Tanrıça kültü açıklamaları yapılır. Ulu Ana ve ilişkili kültürlerin Geç Paleolitik'ten Neolitik Çağ'a sürecinde baskın olduğu belirtilir. insanların yaşam odaklı varoluş temeli olarak anne inancına tutunmaları söyleminin Orta Doğu'daki gelişmeyle kanıtlanabileceğini açıklanır. *Mağaradan Kente* (100-124) adlı bölümünde, Filistin Lut Gölü yakınlarında olan Eriha taş yapıları üzerine açıklamalar yapılır. Eriha, Çatalhöyük, eski Mısır, Hacılar höyüğü gibi yerleşimlerde ölü gömme benzerlikleri incelenir. Açıklamalar Ulu Ana kültürleri üzerine görsellerle desteklenir. *Anadolu Erken Dönem Dini İmgeler Dünyası* (124-135) adlı onbeşinci bölümde, Çatalhöyük ve Hacılar buluntularını ve kutsal alanların olup olmadığını, yer yer James Mellaart'ın bulgularını sorgular. Açıklamalarını kazı buluntularına ait figürlerle desteklemeye çalışır.

Megalitik Dönem (136-144) adlı onaltıncı bölümde, Çatalhöyük ve Hacılar benzeri yerleşimlerin Neolitik Çağ, Eriha yerleşiminin Megalitik Çağ Ulu Ana kültü için kaynak olarak gösterir. Ulu Ana kültüyle ilişkili megalit yapıların hala açıklığa kavuşmadığı bilgilerini verir. *Kap Olarak Ana tanrıça* (145-150) bölümde, üzerinde Ulu Ana'nın imgesi olan kapların en eski örneklerinin Hacılar höyüğünde bulunduğunu vurgular. Balkanlar, Macaristan ve Orta Avrupa bölgesinde Ana Tanrıça'ya adanan kapların dinsel öğeler içerdiği, MÖ IV. binyıla tarihlenen Romanya Geumehrita Kültürü'ne ait eski bir tanrıça figürü ve benzeri örnekler anlatılır. *Taş yapılar-Piramitlerden Daha Eski* (151-157) adlı bölümde, piramitler ve megalit yapılar arasındaki farkların üzerinde durulur. Megalit yapıların organik yapıda canlı formları takip eder ve kökeni Ulu Ana fikri kozmik gücünden alır. Piramitler ise soyut olup, ölümler dünyasının kap sembolü olarak görülebilir. *Malta Tapınakları* (158-167) adlı bölümde, Malta ve Gozo Adalarında tapınak yapımının Mısır piramitlerinden daha öncesine tarihlendirildiği ve oturan Büyük Tanrıça tasvirlerinin Çatalhöyük'te bulunan heykellerle benzerlikleri anlatılmaktadır.

Akdeniz Büyük Tanrıça (168-176) adlı yirminci bölümde yazar, Akdeniz adalarında Ulu Ana'nın bıraktığı izleri takip eder. Siros Ada'sında MÖ 3.000 yıllarına ait bir kil çanağında tanrıçanın sembolü olan kasık üçgeni tespitini açıklar. Devamında Mısır, Girit Adası, Korsika, Sardunya ve diğer adalarda Ulu Ana kültüne ait Anadolu bezekli kadın heykelciği ve imgeleri üzerine

açıklamalar yapar. *Bretonya'daki Atlantik Megalitik Dönem* (177-186) adlı bölümde, Ulu Ana kültünün Avrupa anakarasına varışı üzerinde durulur. Kökenleri Anadolu'da olan çeşitli anne heykelciklerinin doğu rotasından Orta Avrupa'ya, batı rotası Akdeniz üzerinden Provans'a ve Avrupa Megalitik Dönemi klasik bölgesi olan Bretonya'ya ulaştığı konusu irdelenir. *Kuzeydeki Kanıtlar Zinciri-Dev Mezarların Bulmacası* (187-198) adlı bölümde, Kuzey Almanya'da Neolitik Çağ büyük taş yapıları-dolmen dev mezarlarının MÖ 3.500-1.800 yılları arasında inşa edildiği belirtilerek, o zamanki yaşam koşulları ve kült biçimlerinin belirsizliğini koruduğu belirtilir. *Stonehenge ve Kutsal Taş Dairelerin Kültü* (199-225) adlı bölümde yazar, zengin görsel içeriklerle daire kavramının başlangıçtan itibaren dikkati çeken bir figür olduğu ve doğumun dolayısıyla devamlılığın ifadesi olduğunu belirtmektedir. Devamında çeşitli tapınak örneklerinde daire sembolü üzerinden eski taş dairelerin en başından itibaren Ulu Ana'nın kültüne ait olduğu varsayımları üzerine irdemeler yapmaktadır. *Erkeğin Ulu Ana Dünyasına Saldırısı* (226-231) adlı bölümde, Stonehenge'in ilk büyük ata erkil tapınak yapısı olarak kabul edilmesi üzerine anne merkezli yerleşimlerden, erkek egemen bir dünyaya geçişle birlikte, artık kadının güçsüzleştirildiği ve bağımsızlığının kısıtlandığı incelenir ve açıklamalar yapılır.

Kutsal Düğün (232-241) adlı yirmibeşinci bölümde, anne kültürün ana teması olarak tanımlanır. Anne kültürünün erkek egemenliğinde dönüşümü kutsal düğün söylemi MÖ III. yüzyıla ait Sümer çivi yazılı metinlerinden ve kuzey Mezopotamya'nın en eski kil figürleri üzerinden irdelenir. *Çok İsimli Tanrıça* (242-251) adlı bölümde Ulu Ana'nın isimleri tarihsel süreç ve uygarlıkların izinde ele alınır. *Hindistan ve Çin'in Alemler Anası* (252-263) adlı bölümde Ulu Ana kavramının Hindistan ve Nepal'de farklı rol oynadığı, sadece kadim anne, her şeyin kaynağı değil, aynı zamanda insan arzularının ve acılarının aynası olduğu belirtilerek açıklamalar yapılmaktadır. *Tanrıçanın Kana Susamışlığı* (264-273) adlı bölümde kadim inanışlarda yer alana kan sunusu ve kurban kavramları ele alınır. *Eril Tanrı-Bir Geç Tanrı* (274-282) adlı bölümde, Anadolu Çatalhöyük ve Girit'te boğa görünümünde karşılaşılan ilk eril tanrıların Ulu Ana tarafından doğurulmuş, doğurganlık sağlayan tohumun sembolü olduğu belirtilerek, Gilgames Destanı, Sümer çivi yazıları ve dini metinler üzerinden konunun irdelenmesi yapılmaktadır.

Eleusis-Doğum Olarak Ölüm (283-292) adlı otuzuncu bölümde, antik Hellas'ta dini semboller ve tanrı-tanrıça kavram bilgileri verilir. Eril tanrıların güçlenmesiyle dini yapıların değiştiği, birçok kültürün yüzeyselleştiği ve giderek acımasız bir tanrısal yönetimin egemen olduğu açıklanır. *Artemis ve Meryem-Büyük Tanrıça'nın Son Görünümleri* (293-295) adlı bölümde, Artemis ve Demeter'in kozmik kadim anadan gelen ve başka bir anne tanrı Meryem Ana'nın ortaya çıkışını kültürleriyle birlikte yaşayan ve belli bir süre hayatta kalan tek tanrıça oldukları belirtilerek, konu hakkında detaylar verilmektedir.

Ana Tanrıça ve Biz-Son Söz (296-302) adlı son bölümde, günümüzde tarihsel-mitolojik, sosyolojik-etnolojik ve psikolojik-analitik olarak incelenen kadim tanrıça Ulu Ana kültürünün, insanlar için aynı zamanda yaşamın amacı olduğunu vurgulanır. Ana Tanrıça'nın tarihi ve etki gücü hem günümüz hem de gelecek için önemli ve belirleyicidir. Yazar, Büyük Tanrıça'nın her birimizde çok farklı yaşayan o parçasının deneyimlenmesi kabul edilmesi anlamına geldiğinin altını çizerek kitabına son noktayı koyar.

Helmut Uhlig, kitabında Ulu Ana provokatif savını tarihsel süreç içinde ele alır ve Ulu Ana kültürünün yenilenmesinin insanların geleceğine faydalı olabileceği görüşünü ileri sürer. Kitap, yer yer sorulara verdiği cevaplar ve tartışmalar halinde ilerlediği için okuyucu da yazının içine çekmekte, ayrıca bölümler içine yerleştirdiği çizimlerle yazdıklarının kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Kitap, tanrıça kültürü üzerine araştırma yapmak isteyen akademik düzeyde lisans veya lisanüstü öğrencilerine, ayrıca ilgi duyan okuyuculara tavsiye edilebilir.